

hem voor veel beroepen ongeschikt: de keus was eigenlijk beperkt tot horlogemaker of chirurgijn. Nu had de jongen wel een goed geheugen en kon daardoor Latijn leren. Dat gaf de doorslag om hem op te leiden tot chirurgijn: daarvoor was slechts nodig operaties bij te wonen en ijverig boeken te lezen.

De grote ommekeer in het beleid van de Fundatie vindt plaats in het begin van de twintigste eeuw. De achtergrond daarvan is het opdrogen van het recruteringsgebied: de weeshuizen zijn bezig te verdwijnen. In twee korte bijdragen beschrijft J. Engel hoe de stichting vanaf 1915 zich gaat richten op het verstrekken van studiebeurzen (onder andere aan de historicus Rüter). Het eigen internaat wordt verkocht, zoals ook de bestaansgrond van het weeshuis steeds onduidelijker wordt. In overleg met het departement van justitie werd tenslotte het weeshuis omgezet in een 'Tehuis van werkende jongeren' (1951), waarvoor in 1970 zelfs een nieuw gebouw werd betrokken dat nog geen tien jaar (en vele teleurstellingen) later verkocht zou worden aan de gemeente Delft en bestemd werd voor studentenhuisvesting. Van een eeuwenoude instelling is dus niet veel meer over, alleen de Fundatie bestaat nog met een nuttige, zij het zeer beperkte taak: het school- en studiebeurzensysteem werd in de jaren vijftig door de overheid zo uitgebreid, dat de Fundatie nu ook beurzen geeft aan meisjes, buitenlanders en men zelfs niet langer christelijk hoeft te zijn om in aanmerking te komen.

Het geheel is als gedenkboek wel geslaagd. Het geeft een aardig inzicht in de ontwikkeling van de Fundatie, ook al valt er wel een overmatige nadruk op het onderwijs in de achttiende eeuw. De ommekeer in de twintigste eeuw is meer aangestipt dan behandeld. Het grootste bezwaar zit dan ook eigenlijk in het genre 'gedenkboek' als zodanig. De aandacht wordt in dit genre immers bijna altijd opgeëist door de glorierijke perioden, tegenslagen worden altijd overwonnen. Verbanden met relevante maatschappelijke ontwikkelingen worden nauwelijks gelegd (zo ontbreekt bijvoorbeeld hier een verwijzing naar het bekende opstel van J. A. de Jonge over Delft); uitholling van oude idealen en enigszins wanhopig streven naar nieuwe taken wordt afgeschilderd als flexibele aanpassing aan moderne tijden. Dit boek heeft alle voor- en nadelen van dit soort geschiedschrijving, maar het genre is wellicht passend voor deze Fundatie: beperkt van betekenis, maar nuttig.

P. de Rooy

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

D. van der Horst, *Van Republiek tot Koninkrijk. De vormende jaren van Anton Reinhard Falck, 1777-1813* (Amsterdam-Dieren: De Bataafsche Leeuw, 1985, 256 blz., f39,50, ISBN 90 6707 056 4).

Wanneer Anton Reinhard Falck in november 1813 de Nederlandse geschiedenis binnenstapt, is hij ruim 36 jaar oud en een nog vrijwel onbeschreven blad. Hij zal vervolgens naam maken in een reeks belangrijke functies: secretaris van staat, minister van onderwijs, nationale nijverheid en koloniën, ambassadeur in Londen (ook tijdens de conferentie van Londen) en tenslotte gezant in Brussel, waar hij in 1843 komt te overlijden. Die eerste 36 levensjaren, tot dat toch wel bevrijdende keerpunt in 1813, zijn het onderwerp van deze biografie, van oorsprong een Leidse dissertatie. De beste rechtvaardiging om aan deze niet-publieke helft van Falcks leven een heel boek te wijden ligt wellicht in het feit dat zijn

persoonlijkheid in 1813 al volledig gevormd was. en nadien geen noemenswaardige verandering meer zou ondergaan. Bovendien vallen die vormende jaren in een periode van ongekende turbulentie in binnen- en buitenland en zijn ze ook daarom het exploreren zeker waard.

De biograaf stond bij het begin van zijn werk niet met lege handen. Hij kon immers uitgaan van Falcks *Gedenkschriften*, in 1913 gepubliceerd en behorend tot de aardigste autobiografica in het Nederlandse taalgebied. Van der Horst heeft de mogelijkheden van dit egodocument volop aangegrepen en zijn biografie wordt daardoor behalve het rechttoe-rechtaan vertelde verhaal van Falcks leven, gebaseerd op een veelheid van bronnen, tegelijk een commentaar, doorgaans in de vorm van subtiele kwalificaties en relativerende tussen-zinnen, op Falcks 'zelfbeeld'. De biograaf nuanceert dit zelfportret en vult aan waar de egodocumentalist wat al te spaarzaam is geweest, maar in laatste instantie tast hij het beeld dat Falck van zichzelf heeft gegeven toch niet wezenlijk aan. Dat (zelf)portret is er dan een van een zondagskind, een lieveling der goden inderdaad (Thorbecke), speels van geest, amateur in de beste zin van het woord, op zijn gemak in elk geciviliseerd gezelschap, zij het misschien nog het meest temidden van zijn boeken. Als kind van de Verlichting was Falck ook gehecht aan haar verworvenheden als burgerlijke gelijkheid, vrijheid van opinie en verdraagzaamheid. In de praktijk betekende dit bijvoorbeeld dat hij de feitelijke emancipatie der joden enkele malen een zetje gaf door joodse Amsterdammers voor publieke functies te pousseren. Verstoken van ambitie was Falck zeker niet, maar aan de andere kant was hij ook weer te gemakzuchtig om zich al te zeer aan een bepaald carrièreperspectief vast te klampen. Dat zijn toekomst in de publieke sfeer zou liggen was niettemin wel duidelijk. Een loopbaan als geleerde lag niet erg voor de hand, daarvoor bleef hij teveel de liefhebber en waren zijn studiën te ongericht. En voor een echt vakjuridische betrekking konden de finesses van het recht hem, hoewel leerling van de vermaarde Cras, toch onvoldoende boeien. Overigens kon hij in de onzekere tijden rond en na 1800 vrij rustig zijn tijd beiden, in de wetenschap dat er op de achtergrond altijd een vader was in het bezit van een niet onaanzienlijk fortuin: in guldens van nu was vader Falck vele malen miljonair, rekent de biograaf ons voor.

Politiek geïnteresseerd was Falck zeker, maar toch was hij niet echt een homo politicus. Als adolescent onderging hij de invloed van de politiek radicale rector van de Amsterdamse Latijnse school Van Ommeren. De Bataafse revolutie begroette hij aanvankelijk met enthousiasme. Samen met onder meer Kemper wierp hij zich op als studentenvertegenwoordiger bij het planten van de vrijheidsboom, een uiting van revolutionaire vurigheid waarvoor hij zich later enigszins placht te generen. Zeker nadat hij in 1795-1796 een tripje naar Frankrijk had gemaakt kwam zijn politieke overtuiging al snel in rustiger vaarwater. Hij waardeerde de Bataafse revolutie als politieke doorbraak en achtte herstel van alles 'op den ouden lammen voet' uitgesloten. Maar verder rekende hij zich tot de slijmgasten en was hij voorstander van een harmoniemodel in politicus en verklaard vijand van een in Bataafs jasje voortgezette 'partijzucht'. Nationaal besef betekende voor hem in de jaren na 1800 afstand nemen van zowel Engeland als Frankrijk en, wat het binnenland betreft, het overwinnen van de fnuikende partijtegenstellingen. Nu noch later was hij de gevaarlijke jacobijn waarvoor de smaakmakers van de Europese Restauratie hem de eerste jaren na 1815 wel eens aanzagen.

Falcks leerjaren hadden een sterk peripatetisch karakter en waren in feite één langgerekte Grand Tour. Treffend signaleerde Thorbecke al dat Falck 'als in de open lucht en tot de

meest vrije beweging' was opgevoed. Zijn reizen voerden hem enkele malen naar Frankrijk en Duitsland, naar Spanje en naar Zweden. Ook wanneer hij ergens in dienstbetrekking vertoefde, ligt de nadruk in het verhaal op de besteding van zijn ampele vrije tijd. In Spanje bijvoorbeeld, waar hij van 1802 tot 1805 als mager gehonoreerde legatiesecretaris het werk deed voor gezant Meyners, staat niet dat werk centraal maar zijn contact met de fameuze lord en lady Holland: de neef en geestelijke erfgenaam van Charles James Fox en zijn spirituele echtvriendin. In hun gezelschap en dat van hun vaste begeleider John Allen, exponent van de Schotse Verlichting, voelde Falck zich thuis en hij noemde zich tegenover lord Holland een 'Whig aussi zélé qu'on peut l'être quand on n'habite pas l'Angleterre ...'. Na terugkeer uit Spanje was Falck eerst een tijdlang werkzaam op het ministerie van buitenlandse zaken en later werd hij secretaris-generaal van marine en koloniën. Tijdens de Inlijving bleef hij bewust ambteloos. Wat Falck aan zijn diverse functies vooral overhield was de reputatie ambtelijke stukken snel en 'van alle schrappingen vrij' op papier te kunnen brengen. Die reputatie lag ook aan de wortel van zijn tamelijk verrassende benoeming tot secretaris van staat in 1813. Willem I zou zijn naam aanvankelijk 'te gemeen' gevonden hebben, maar was toch al snel gewonnen voor Falcks onmiskenbare kwaliteiten. Toen de werkschuwe salonleeuw Jacob Fagel eenmaal bedankt had, werd Falcks voorlopige benoeming dan ook definitief.

Van der Horst heeft een uitstekend gedocumenteerde, leeswaardige en vooral ook zeer leesbare biografie geschreven. Hij waarschuwt op voorhand dat hij zijn boek 'traditioneel, zo men wil ouderwets' heeft opgezet. Kennelijk heeft hij de levenslijn van zijn held niet als waslijn willen gebruiken om allerlei zwaarwichtigheden aan op te hangen die niet direct diens persoon betreffen. Dat is een te respecteren standpunt, al wordt het soms wel erg strikt nageleefd. Met name wanneer we Falck in een ambtelijke context aan het werk zien is de biograaf nogal terughoudend bij het beschrijven daarvan, en lijkt hij te zeer gefixeerd op het isoleren van Falcks persoonlijke inbreng in de beleidsvorming — vaak een bijna onmogelijke opgave. In de thans behandelde periode weegt dit alles nog niet zo zwaar. Buitenlandse zaken, marine en koloniën waren in de jaren 1806-1810 nu niet bepaald het kloppend hart van de regeringssysteem. Het consequent volhouden van deze werkwijze in de jaren 1813-1818 zal de biograaf echter zeker voor problemen plaatsen. Het valt te hopen dat hij dan met het functioneren van de secretaris van staat als invalshoek de lezer toch een meer dan voorbijaande blik zal gunnen in het regeringssysteem-in-opbouw van Willem I. Alleen in de samenhang van die 'structure of politics' zal de publieke persoon die Falck vanaf 1813 was immers tot zijn recht kunnen komen.

N. C. F. van Sas

Sj. Groenman, *Met vallen en opstaan. De vrijmetselaarsloge 'Le Préjugé Vaincu' te Deventer 1784-1984* (Deventer: Ankh-Hermes, 1984, 168 blz., f24,75, ISBN 90 202 5441 3).

De gestage stroom publikaties over het Nederlandse genootschap van de laatste jaren kan als resultante van twee factoren worden beschouwd. In de eerste plaats is er — in navolging van het buitenland — een groeiende belangstelling voor het genootschap als sociaal- en cultuurhistorisch fenomeen. Daarnaast is er de gedenkboektraditie die, waar er na 1770 talloze genootschappen zijn opgericht, thans aan feestelijke aanleidingen geen gebrek heeft.